

# Een podium voor Dutchbat



FOTO'S OLAF KRAAK

**verwerking – Hoe ga je om met je eigen heftige ervaringen en de oordelen van anderen die er niet bij waren? Dutchbatters doen vanaf vandaag op het toneel hun eigen verhaal over Srebrenica.**

Van HARRIËT SALM

---

Een Dutchbat-veteraan staat in de schijnwerpers op het toneel van het verder donkere Amsterdamse theater Frascati. Hij vertelt over de dood van een van zijn maten in de hete zomer van 1995. Het was een forse vent. De enige aanwezige kist op de moslimenclave bij de stad Srebrenica, die de Dutchbatters moesten beschermen tegen oprukkende Bosnische Serviërs, was te klein. En dus legden ze de omgekomen soldaat op zijn zij tussen de houten planken, knieën opgevouwen. "Dat zag er zo uit", zegt de veteraan en gaat vervolgens zelf zo liggen op het kale toneel.



OLAF KRAAK

Dan eindigt deze scène tijdens de repetitie en is hij in tranen. Echte tranen, want hij is geen acteur, maar speelt zichzelf. Theatermaakster Tea Tupajić (33) omhelst hem.

Vanavond is de première van het stuk 'Dark numbers' van Tupajić, zelf geboren in de Bosnische hoofdstad Sarajevo, met de Kroatische nationaliteit. Daarin vertellen verschillende Dutchbatters indringend wat zij persoonlijk meemaakten in juli 1995, toen de Bosnische moslimenclave Srebrenica in handen viel van het Bosnisch-Servische leger onder leiding van generaal Ratko Mladić. Het wegvoeren van moslims gebeurde ten dele onder de ogen van Dutchbat, dat nauwelijks bewapend was en geen steun van de internationale gemeenschap kreeg om de Serviërs een halt toe te roepen. Er werden uiteindelijk circa achtduizend moslimmannen en -jongens vermoord door de Serviërs.

Tupajić: "Dutchbat was lange tijd het symbool van het falen van de Verenigde Naties, van de internationale rechtsorde, bij de val van de enclave. Zelf veroordeel ik oneervol gedrag van sommige Dutchbat-soldaten tegenover Bosnische vrouwen. Maar daar gaat het mij in deze voorstelling niet om. Ik wil deze zeven Dutchbatters hun individuele perspectief laten geven. Zij hebben zich persoonlijk niet misdragen, voor zover ik weet. Hun verhaal maakt ook deel uit van de geschiedenis."

Eigen pijn

Srebrenica was genocide, oordeelde het Joegoslavië-tribunaal, maar toch

legt een scène als hierboven beschreven de nadruk op het verdriet van de Nederlandse blauwhelmen. Tupajić : "Dutchbatters zijn vaak zwaar bekritiseerd, soms terecht, soms ten onrechte. Ik laat deze zeven individuen vertellen over hun eigen pijn. Maar met hen staan ook die duizenden moslimslachtoffers op het toneel. Het publiek zal ze continu in gedachten hebben."

Ook in eerdere kunstproducties werkte Tupajić al met niet-professionele acteurs. In haar vorige werk 'The Disco waren dat voormalige medewerkers van verschillende inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Daar ging het om wat ondervragingstechnieken teweegbrengen.

Tupajić schrijft de voorstellingen zelf na gesprekken met de deelnemers. Die teksten koppelt ze terug en zo ontstaat langzaam het theaterstuk. Non-fictie, begeleid door muziek en beelden.

Zelf was ze nog een jong meisje tijdens de oorlog in Joegoslavië. De voorstelling gaat niet over haarzelf, zegt ze, wel over de geschiedenis van haar geboorteland. De visie van Dutchbatters fascineerde haar. Ze werkte zich in, sprak met Nederlandse onderzoekers over het Srebrenica-verleden, maar ook met militairen en politici. Onder meer via het Veteraneninstituut kwam ze met de zeven Dutchbatters in contact die vanaf vanavond op het toneel staan.

### Universeel verhaal

Ze heeft geen geringe missie: ze hoopt met haar kunst bij te dragen aan een betere wereld. De mensheid lijkt weinig van het verleden te leren, ziet ze. Een jaar voor de massamoord in Srebrenica, vond in Rwanda genocide plaats. De veiligheid van de eigen soldaten gaat in conflictsituaties soms voor de veiligheid van de inwoners, zegt ze. "Dit is een universeel verhaal. Voor de toekomst is het belangrijk dat we ons dit realiseren en het beter gaan doen."

Ze merkt uit de soms emotionele reacties van de Dutchbatters dat toneelspelen hen helpt het verleden te verwerken. "Maar ik ben een artiest, geen psycholoog. Ik weet niet of dit op de lange termijn heilzaam voor ze is."

Er volgen nog optredens in verschillende Nederlandse steden. "Het is een heel intens theaterstuk, dat is anders dan met professionele acteurs. Elke avond zal anders zijn, het moet elke avond voor hen opnieuw gebeuren."

Jeroen van der Werke (45)

'Ze moesten hun AK47's gebruikt hebben ... Trrrr ... van achter de heuvels hoorde ik het ... trrrr trrrr ... toen de bussen terugkeerden waren

ze leeg'

"Ik was 20 jaar en ging vrijwillig in een kort dienstverband naar Srebrenica, ik werd daar 21 jaar. Ik ben er even maanden geweest en na terugkomst heb ik het leger weer verlaten. Sindsdien werk ik als technicus. Ik ben nu monteur in de industrie, een goede vaste baan.

"Ik heb niet vaak gesproken over wat ik daar meemaakte. Wel met mijn familie, maar verder... Ik zat niet meer in het leger, er was nooit zoveel aanleiding.

"Ik zat op een observatiepost op de grens van de enclave. We zijn daar gevangen genomen. Eerst door een tot de tanden bewapende Servische brigade, grote enge kerels. Zij namen ons scherfvest in en onze blauwe helm. Daarna kwamen er gewone soldaten, die spraken een beetje Engels en Duits. We praatten wat met elkaar, over koetjes en kalfjes, vakanties in Griekenland. Ik was niet bang. Ik wist dat het ze niet om ons te doen was. Er werd dichtbij volop geschoten tussen hen en de moslims, het was oorlog, maar wij maakten geen deel uit van de vechtende partijen, het was voor ons al tijden duidelijk dat het een hopeloze vredesmissie was.

"Een keerpunt voor mij was toen een Dutchbatter omkwam door een moslimstrijder. Ik was daar zo pissig over. Op de moslims, ja. Ik dacht: we zetten ons in om jullie te helpen en dan doe je zoets. Ik nam afstand toen, van die hele strijd daar. Het was mijn oorlog niet en ik wilde niet dood. Dat vertel ik in de voorstelling.

"Een trauma heb ik toch wel opgelopen. Na tien jaar heb ik met een psycholoog gesproken, dat hielp, maar nog weer tien jaar later kwam het terug.

"Ik vertel ook op het toneel hoe wij vanaf de observatiepost, toen we gevangen waren, volle bussen over de heuvel zagen rijden. Daarna hoorden we machinegeweren schieten. En de bussen keerden leeg terug. We keken elkaar aan: wat is hier aan de hand. Ik had wel een vermoeden, maar we spraken er niet over.

"Ik heb Mladić na de overgave een hand gegeven. Nou ja, hij mij. Het was een show, voor de camera, hij zei snel: 'Fijn dat jullie geen problemen hebben gegeven'. Ik was zo overdonderd, ik realiseerde me niet wat er gebeurde. Hij zette ons totaal te kakken.

"Ik voel me niet schuldig over wat daar gebeurd is, mijn familie is trots op me, ik weet wat ik zelf gedaan heb. Ik heb daar geprobeerd te helpen in een onmogelijke situatie. Ik sta niet op de beelden van hossende soldaten in Zagreb na afloop, die zoveel schade aan het beeld van Dutchbat hebben gedaan. Ik had daar geen zin in. Maar ik heb me net zo

goed behoorlijk bezopen daar.

"Dit theater is helend voor mij. Ook om de verhalen van de anderen te horen. Ik herinner me dat onze luitenant zei toen we terugwaren: 'Jullie hebben iets heel bijzonders meegemaakt en het zal een tijd duren voor de media dit laten rusten'. Nou, het is nu 23 jaar later, maar het is nog steeds vaak in de media. Je blijft eraan herinnerd worden."

Wim Dijkema (70)

'Ik wist niks, ik hoorde niks, ik zag niks. Dat al die mannen vermoord zouden worden, het kwam niet in me op. De hele wereld kijkt toch toe? De militaire top van de missie weet toch wel wat ze moeten doen? Ik wist niets over martelingen. Ik wist niets over negen lijken bij een riviertje.'

"Ik ben nu gepensioneerd, maar ik was beroepsmilitair en ik hoorde bij de tien oudsten onder de Dutchbatters die in januari 1995 naar Bosnië gingen. Het was de eerste keer dat ik ben uitgezonden. Voor de val van de enclave vierde ik mijn 47ste verjaardag daar. Ik vergeet dat nooit. Ik kreeg vers wit brood, heerlijk, had ik in maanden niet gehad. En twee Bosnische vrienden bakten zo'n grote taart. Het was een feest, ja, echt. Vorig jaar was ik in Bosnië en heb ik hun graven gezien. Ik had niets meer van ze gehoord, wist niet dat ze ook waren gedood. Dat was heel heftig.

"Wat we daar meemaakten, draag je je hele leven met je mee. Ik merk het ook nu we dit theaterstuk spelen, er komt weer van alles boven, we slapen er allemaal slecht van.

"Ik speel graag amateurtoneel, ik heb al eens een monoloog gemaakt over mijn ervaringen in Dutchbat. Toen heb ik al gemerkt dat toneel goed is voor de verwerking. Voor die tijd werd ik ontzettend boos als er dingen werden geschreven die ik niet vond kloppen. Zo van: ze stonden erbij en keken ernaar. Dat is niet waar. Voor mij was het zoals ik nu op het toneel zeg: ik wist niks. Ik heb achteraf pas gehoord hoe erg het was. Natuurlijk, er waren wel Dutchbatters die dingen wisten, maar ik was daar niet een van. Die monoloog heeft me toen geholpen meer afstand te nemen, minder boos te zijn over dat onbegrip.

"Ik maakte dat filmpje waarop na afloop in Zagreb feestende soldaten te zien zijn. Wat heb ik een spijt gehad dat ik dat filmpje aan de pers gegeven heb. Maar ja, defensie belde en vroeg of het mocht, ik dacht toen: ja, waarom niet, het was zo'n ontlading voor ons daar weg te zijn, dat mag best gezien worden. Maar de mannen die daar opstaan hebben er veel last mee gehad, dat had ik hen graag bespaard. Alsof ze op duizenden lijken stonden te dansen, zo werd er over gesproken, heel oneerlijk.

"Ik heb nooit hulp nodig gehad voor de verwerking van die missie, ik heb

een vrouw met wie ik alles deel en die bereid is om vaak hetzelfde verhaal te horen. Dat helpt. Ik lijd niet onder een onverwerkt verleden.

"Ik voel me ook niet schuldig. Ik ben niet schuldiger dan de gemiddelde Nederlander of de wereldgemeenschap die dit liet gebeuren."

### **De val van Srebrenica**

In de zomer van 1995 vielen Bosnisch-Servische soldaten de moslimenclave Srebrenica binnen. Dutchbat werd onder de voet gelopen, kreeg geen militaire steun om hen te stoppen. Bij de val kwam één Nederlandse militair om. Uiteindelijk zijn zo'n achtduizend moslimmannen en -jongens vermoord. Het Joegoslavië-tribunaal veroordeelde de Bosnisch-Servische generaal Ratko Mladić tot levenslang voor genocide.

Ruim 23 jaar nadat daar de moslim-enclave viel, kampt een aantal veteranen nog met psychische problemen. De Dutchbatters zijn continu aan de geschiedenis herinnerd, een aantal van hen lijdt onder een posttraumatische stressstoornis. Journalisten deden onderzoek, er verschenen boeken, formele rapporten, een parlementaire enquête. In 2002 viel er een kabinet over.

Een vooronderzoek naar hun problemen leidde dit voorjaar tot een voorstel om dit groter aan te pakken. Eind dit jaar start een onafhankelijk onderzoek naar het welzijn van de in totaal 850 Dutchbat III-veteranen die midden jaren negentig werden uitgezonden naar Srebrenica. Het nieuwe onderzoek zal onder meer adviseren over de eventuele noodzaak tot betere ondersteuning van de veteranen. Wanneer dat onderzoek af zal zijn, is nog onbekend.

---